

Асоціативний твір-замальовка за уривком із художнього твору

Мета: розвивати асоціативне підґрунтя мислення, уяви, формувати вміння й навички творчої діяльності.

Школярам пропонується до уваги обраний учителем уривок із твору, який має важливе значення у змісті твору: образ-символ, репліка, монолог-роздум чи слова-характеристика, що розкривають ідейне навантаження художнього твору, сутність характеру чи дій персонажа, вираження ідейно-естетичного ідеалу митця тощо. Потрібно за певний час створити твір-образ, що є асоціацією на почуте, чи висловити власні думки й почуття, які викликав уривок із твору. Досить часто у власних доробках школярі поєднують ці два види роботи: створюючи власний образ, вони доповнюють твір роздумами, судженнями про нього чи навпаки.

Яскравим зразком уривку з твору, що сприяє утворенню у старшокласників асоціативних образів, "картинок", "замальовок" чи роздумів є, для прикладу, опис собору в романі Олеся Гончара "Собор" чи образ Марії, яка працює на полі (за повістю У. Самчука "Марія"). Варто використати саме в цьому плані багато "замальовок" із повісті М. Коцюбинського "Тіні забутих предків" чи уривки з роману у новелах Ю. Яновського "Вершники". Такий вид роботи допоможе, на нашу думку, не лише розвинути самостійну творчу діяльність школярів, а й глибше проникнути в ідейний задум письменника, розкрити характер чи особливості певного персонажа, його світобачення, вагомість у творі, тобто, сприятиме повноцінній літературній освіті.

Асоціативний твір "Продовження художнього твору"

Мета: розвивати й розширювати асоціативне підґрунтя творчої уяви, фантазії, формувати вміння й навички укладання власного бачення розгортання сюжету, розвитку образу тощо.

У процесі композиційного аналізу художнього твору учням пропонується на певному етапі зупинитись, "забути", як розвиваються події у творі далі, й "вималювати" власне продовження сюжету. Таку "зупинку", наприклад, можна зробити, опрацьовуючи зміст роману Панаса Мирного "Хіба ревуть воли, як ясла повні" перед зустріччю Чіпки Варениченка з панським сторожем, коли головний персонаж уперше вчинив великий гріх, виливаючи образу і ненависть до існуючого ладу у вбивство ні в чім невинної людини. Страшно й від того, що власний вчинок не викликав ніякого осуду скоєного в душі Чіпки, навіть гірких роздумів. Тому, на нашу думку, перед згаданим уривком із твору слід запропонувати дітям скласти власне бачення подальших подій, не змінюючи часовий вимір твору. Вважаємо, що цей вид роботи не лише сприятиме реалізації творчої самостійної діяльності учнів, а допоможе їм замислитись над проблемами, що сформували характер головного персонажа, лежать в основі його поведінки та дозволить їм замислитись, переглянути власні вчинки, вироблений стиль спілкування з оточуючими.

Асоціативний твір-образ "Створення образу"

Мета: розвивати уяву, здатність спонтанно й легко вимальовувати нові художні образи, формувати вміння й навички творчої діяльності.

Під час аналізу художнього твору, в якому наявні яскраві чи символічні образи, можна запропонувати старшокласникам створити власний образ особистості, природи тощо. Скажімо, з цією метою можна використати уривок з автобіографічної повісті О. Довженка "Зачарована Десна" з описом річки дитинства письменника й поставити завдання написати власний образ ріки (в художньому стилі), що є близькою кожному з учнів, а змалювання О. Гончарем рідної М. Баглаю вулиці є поштовхом до учнівських творів "Вулиця мого дитинства (юності)" тощо. Аналізуючи поезію Д. Павличка "Коли ми йшли удвох з тобою", доцільно запропонувати одинадцятикласникам описати образ власного кохання (у поетичній чи прозовій формі) чи картинку особистої зустрічі з коханою людиною.

Часто, створюючи той чи інший образ, учні вдаються до асоціацій пам'яті, переосмислюючи почуте чи побачене раніше, створюючи на його основі новий образ. Поштовхом до цього є уважна, вдумлива робота учнів зі змістом твору, вдало дібраний та

виразно продекламований уривок із прозового твору чи ліричний твір, що викликає такі асоціативні спогади, думки, почуття. Це не є випадковістю, оскільки, як зазначив І.Я. Франко у трактаті: "Із секретів поетичної творчості", художня література через багатство мови та смислових образів може викликати безмежно велику кількість і різноманітність зворушень, більшу, ніж твір будь-якого іншого виду мистецтва.

Асоціативний імпресіоністичний твір "Опис емоційного стану персонажа"

Мета: розвивати образне мислення, вміння адекватно виражати емоційний стан, що переживається персонажем, його думки, роздуми, почуття; формувати творчу діяльність.

Для виконання завдання цього виду учням пропонується певний уривок із твору, де автор досить стисло описав внутрішній стан персонажа чи взагалі випустив це з поля зору. Таке завдання можна використати, аналізуючи образ Івана Іскри, коли він блискавкою летів до Б. Хмельницького після рішення суду в м. Полтаві про страту Марусі Чурай, доповнивши, розгорнувши його думки, чи для глибшого розуміння ідейного навантаження роману Ю. Яновського "Вершники" уявні роздуми старої Половчихи на березі розбурханого моря. Цей вид діяльності сприятиме глибшому проникненню старшокласника у внутрішній світ персонажа художнього твору, розумінню його вчинків.

За твердженням психологів, традиційна дитяча гра як вид творчої діяльності не зникає, як така. У старшому віці вона набуває іншої форми, втілюючись у художньо-словесній творчості. Практика свідчить, що старшокласники займають активну позицію при написанні творів асоціативного характеру. Впровадження таких завдань, на наш погляд, не лише допомагає формуванню творчої самостійної діяльності учнів, а й розкриває їх обдарування, розвиває вміння відчувати силу слова, працювати з ним. Водночас це сприяє розвитку їх образного мислення, усуває небезпеку штампів, кліше.